

La història oculta dels ateneus

quaderndelesidees.press/la-historia-oculta-dels-ateneus/

March 23, 2019

El 2 de gener de 1902 sortia publicat el primer número de la revista satírica *Cu-cut*. Com bé saben, aquesta publicació es va fer famosa uns anys després per ser víctima d'uns incidents (la crema de la seva redacció que compartia amb *La Veu de Catalunya*) arran d'una vinyeta satírica on es feia befa de les derrotes militars de l'exèrcit espanyol. Precisament, l'atac a la seu d'aquestes publicacions va ser obra dels militars. Aquests fets farien prendre consciència a un tal Francesc Macià i Llussà, un vilanoví que es trobava en aquell moment fent carrera al mateix exèrcit i que va condemnar els atacs de tal manera que es va guanyar el trasllat a Cantàbria. Macià iniciaria aleshores el gir total a la seva vida presentant-se com a diputat de Solidaritat Catalana, aquella força efímera que va sembrar la llavor del catalanisme polític i que li permetria accedir a la presidència de la Generalitat que ell mateix restauraria amb la proclamació de la República Catalana.

Més enllà del fet històric, la revista, que avui qualificaríem d'àmbit nacional català, tenia una sèrie de característiques que ens distancien d'aquell primer número, el gener de 1902. En primer lloc, la llengua. El català d'inicis de la centúria passada no estava normalitzat i hi trobem expressions que de ben segur avui serien arcaïtzants i, potser, farien posar els pèls de punta a molts dels erudits de l'Institut d'Estudis Catalans. Encara faltaven uns quants anys perquè el geni de Pompeu Fabra passés la seva vareta per sobre d'una llengua que eixia d'una època fosca, després de ser rescatada per una generació d'escriptors catalanistes tocats per una altra vara i que avui enyorem.

Foto: Ateneu Barcelonès cc by marimbajlamesa.

La segona cosa que hi hem observat són els referents que apareixen citats i que avui podem trobar —actualitzats— en qualsevol revista o diari contemporani; també al televisor, si tenen costum de seguir-hi l'actualitat informativa. Recordin que aquest mitjà encara estava per inventar aleshores. Al *Cu-cut*, com a qualsevol de les

publicacions que vulguin posar d'exemple (nosaltres n'hem triat una que tothom pot identificar fàcilment), hi trobaran això, referents del context de l'època coneguts per tothom.

Precisament de referents, en aquest cas més quotidians, és del que parlen les revistes dels ateneus. Publicacions sense tanta ambició però molta tradició que ens conviden més aviat a conèixer aquests i d'altres fets des d'un punt de vista més local, el de la construcció d'una identitat col·lectiva de poble o de vila (o de barri en el cas de Barcelona). L'arxiu de la Federació d'Ateneus de Catalunya va decidir fa uns anys començar a recollir totes les publicacions possibles que editen les nostres entitats, i completar, conjuntament amb els més de cinc-cents llibres que hi tenim, una biblioteca que pugui esdevenir de consulta d'aquí a uns anys, tal com tenen altres entitats que es dediquen a la conservació de la memòria històrica, com podria ser per exemple l'Amical de Mauthausen, amb una biblioteca i un arxiu molt especialitzats en la matèria dels represaliats per les guerres civil i mundial, objecte del seu estudi i conservació.

Actualment, conservem més de dues-centes publicacions d'ateneus d'arreu del territori, una xifra que representa clarament la voluntat que tenim de donar valor a la construcció d'aquesta memòria històrica des del localisme, una eina que resultarà imprescindible (de fet, ja ho és), per a tots aquells historiadors que facin recerca sobre algun municipi en concret, i la seva idiosincràsia. Arqueologia de revistes en podríem dir, que serà un testimoni més de com vivia la gent de finals del segle XX i principis del XXI en una contrada o una altra, i quin tipus de gustos i activitats culturals estaven habituats a consumir.

Segurament, si no hi ha ningú que dediqui esforços a conservar aquest patrimoni (ni tant sols la Biblioteca de Catalunya), serà més fàcil que aquest testimoni es perdi. Què se'n farà de la memòria de l'Hospitalet de Llobregat, de la qual en tenim notícia a través de textos de diaris, butlletins municipals o televisió, sense el testimoni popular de les persones que han estat escrivint durant 39 anys a la revista *Xipreret*, la publicació periòdica de l'Ateneu de Cultura Popular del municipi?

Com s'ho hagués fet l'historiador local de la Colònia Güell Josep Padró i Margó el 1991, quan va rebre l'encàrrec de la junta directiva de l'Ateneu Unió de la colònia per escriure la història de l'entitat en ocasió del seu centenari de la mateixa (1892-1992)? A quines fonts recorrerà l'ateneu el dia que hagi d'escriure la història actualitzada del seu bicentenari, o del 250è aniversari, si deixen de conservar la informació, els registres, les actes que avui es produeixen i que relaten la vida d'aquest ateneu? I què passarà si resulta que, com és el cas, l'ateneu és el centre neuràlgic cultural del submunicipi? Segurament, la història que escriguessin els descendents històrics de Padró quedaria ben coixa, i el treball de reconstrucció històrica es faria força més feixuc.

«Senyores, Senyors: l'únic objecte que m'ha mogut a fixar aquesta vetlla la vostra atenció, ha sigut palesar la injustícia que cometen els detractors de la dona, carestic convençut del fet que a excepció de la força física és equivalent a l'home. No és que pretengui que abandoni les seves atribucions socials; el que desitjo és que no se li posin

impediments, ans al contrari, que se li donin facilitats per a què pugui fer afirmació de la seva personalitat. “Si concediu a la dona el dret de pujar al cadafalc, deveu concedir-li el de muntar a la tribuna”, digueren les defensores dels Drets de la Dona, quan la proclamació dels Drets de l’Home. I, posant-se en el seu punt de vista, s’ha de confessar que tenien raó.»

Aquest text, que hem reproduït aquí de manera normalitzada, és un text que ben bé podrien llegir avui en dia en forma d'article a qualsevol publicació o diari, ara que la lluita feminista ha pres, per fi, especial rellevància en el debat públic de la nostra societat. Segurament per a la sorpresa de molts, data del gener-març de 1915 i és la reproducció d'un discurs de Josep Maria Roca titulat «De feminisme». Roca fou president de l'Ateneu Barcelonès (1908-1910 i 1913-1915) i la reproducció del discurs va sortir publicada al número u del butlletí d'aquesta entitat, que es va editar entre els anys 1915 i 1920.

Com poden comprovar amb aquest document històric, una de les publicacions més antigues d'un ateneu que es conserva, les revistes de les entitats són també un fòrum de debat i de discussió imprescindible no només per propiciar un debat intel·lectual en el si dels nostres associats, sinó també per revisar amb goig, passat el temps (més d'un segle en aquest cas), la sorprenent vigència d'alguns pensaments que van quedar escrits avui en dia. En el cas d'aquest article, Roca feia una al·legoria al feminisme que ocupava 18 pàgines de les 48 que tenia la publicació. Tot un pioner en el seu temps, en un moment en el qual la concepció de l'home sobre la dona distava molt del cèlebre discurs del també president d'Unió Catalanista.

Sense menystenir la informació a la qual ja hem fet referència sobre les activitats culturals que es publiquen a les revistes dels ateneus, cal reconèixer que el foment del debat crític vers allò que ens afecta (la situació política, afers socials, etcètera), és un dels altres tresors a salvaguardar, com els hem mostrat amb aquest exemple. Cal tenir present que la imatge preconcebuda que tenim dels ateneus de principis de segle XX, com a lloc de debat i intercanvi d'idees i reflexions que tots tenim, una idea segurament incentivada per la lectura de les obres noucentistes, o avui les pel·lícules i minisèries de recreació històrica, està ben fonamentada. I el que és més important, aquesta característica no s'ha perdut. Part de la programació dels ateneus segueix girant al voltant de la discussió sobre la política o la cultura del país amb la programació de taules rodones, presentacions de llibres, cinefòrums, xerrades, etcètera; com també a les reunions dels associats, un fet que trobem reproduït a entitats del país sensibles a aquests temes.

En conclusió, la història que amaguen les publicacions periòdiques dels ateneus, aquells articles reflexius plens de text que potser un dia han ignorat perquè els han semblat feixucs de llegir, són una peça imprescindible per construir el puzzle de la nostra història des d'un punt de vista local. En el fons, la vida no és més que una cursa de relleus de fons on cada generació deixa el seu llegat, i potser l'exemple a seguir per no tornar a cometre errors que la humanitat mai hauria hagut de cometre.

Salvador Casals

Salvador Casals

President de la Federació d'Ateneus
de Catalunya.

